ԵՒՐՈՊԱ

Քաղաքական Լուրեր

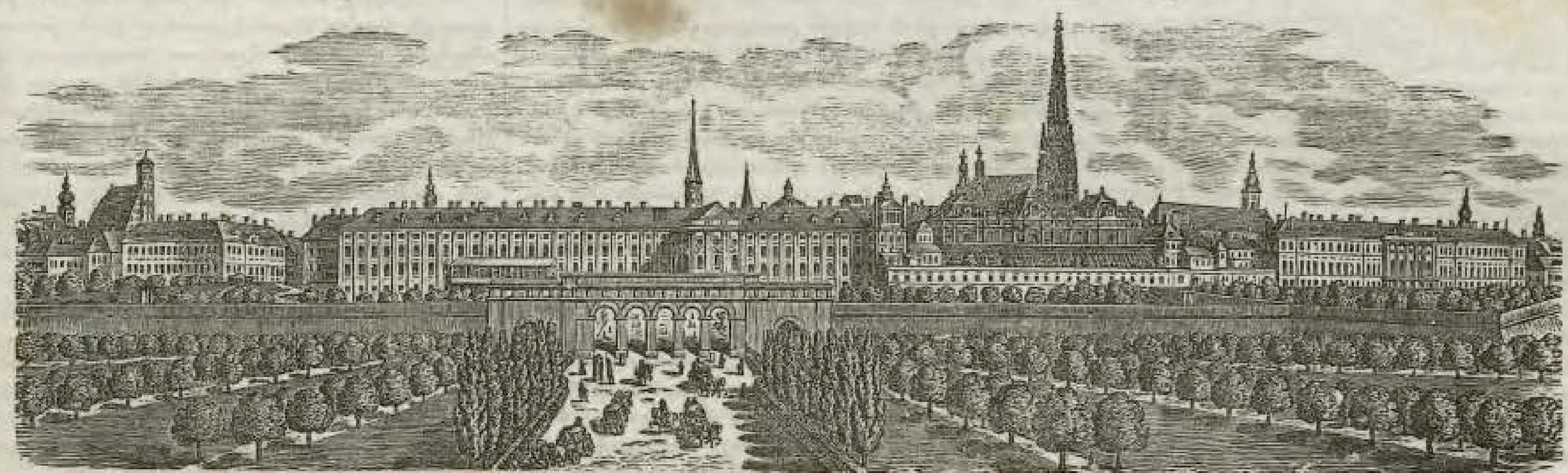

Թիւ 8 — 22 (10) ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ — 1848

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ. [illegible]
ԳԵՐՄԱՆԻԱ. [illegible]
ՍԻՑԻԼԻԱ ԵՒ ՆԵԱՊՈԼԻՍ. [illegible] 1812ին [illegible]
ԱՆԳՂԻԱ. [illegible]
ՀԵԼՎԵՏԻԱ. [illegible]
ՍԱՐԴԻՆԻԱ. [illegible]
ՍՈՒԵՏԻԱ ԵՒ ՆՈՐՎԵԿԻԱ. [illegible]
ԳԱՂՂԻԱ. [illegible]
ՊՐՈՒՍԻԱ. [illegible]
ՍՊԱՆԻԱ. [illegible]
ՀՌՈՄԱՅ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. [illegible]
ՌՈՒՍԻԱ. [illegible]
[illegible]
[illegible] (ժամանակաւոր ...)։
ՆՈՐ ԳԻՒՏ. [illegible]
ԼՐԱԳՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. [illegible]
ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏ... [illegible]
ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ. [illegible]
ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. [illegible]

ՎԻԷՆՆԱ, 21 ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ

ՎԻԷՆՆԱՅԻ լրագիրը անցեալ 13ին կը ծանուցանէ [illegible] 24ին [illegible]

[illegible]

ԻՏԱԼԻԱ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ... 29ին ու 31ին [illegible]

[illegible]

(territorial) [illegible]

(isolé) [illegible]

Cabinet [illegible] 1815ին [illegible]

[illegible]

[illegible] (in statu quo) [illegible]

[illegible]

[illegible] 1836 [illegible]

[illegible] 150,000 [illegible]

[illegible] 126 [illegible] 206 [illegible]

[illegible] 1831 [illegible]

[illegible] (200 [illegible]) [illegible] 200 [illegible] 3 [illegible] 241 [illegible]

[illegible]

ՍԻՍԻԼԻԱ ՈՒ ՆԵԱՊՈԼԻՍ

[illegible] 12 [illegible] 1812 [illegible] 13 [illegible] 6000 [illegible] 13 [illegible] 14 [illegible] 14 [illegible] 15 [illegible] 24 [illegible]

[illegible]

Հիւպատոսը նաւ մը բռնեց, եւ Բալթիմորի մէջ եղած փաղչտացիները նոյն նաւը դրաւ։ Յետպատոսական դրօշին ուռելքը քաշելով՝ Նեապոլսեան մէջ ինկաւ, ու պատճառաւ տղատամբները աւելի զօրացան։ Հրատտմինները ըսելով որ բոլոր Բալթիմորին շուրջակայ տեղերը ամէնը ատր եղած են, շատ քաղաքացիներ, եւ խենեք ալ միտինակ նոր նոր լեցնելու Հրատտրակելով ժողովուրդը կը գրգռէին ու կը խռովէին։ Նա օրերը քաղաքին մէջ ասդին անդին ռումբի ձայները պակաս չէին՝ բայց մէյ մ'ալ սպառնալիք մը լուեցաւ որ բոլոր քաղաքին վրայ ամէն կողմէն ռումբ պիտի թափին, որն որ քաղաքին շատ մեծ վնաս կրնայ ընել։ Ասոր անդին 19ին փաղչողաց հիւպատոսը եւ Մեծն Հիւպատոսարան ալ անոր հետ միացած՝ աս անդադար վախեն ու պատճառելով դէմ բողոքեցին, եւ նոյն բողոքը փաղչիլին ու խալկոտեն տպած ժողովրդեան ծանուցին։ Բայց քաղաքացիք ու կուսակալը հաշտութեան համար արդէն խօսելու սկսած էին։ Նախկին քաղաքացիք իրենց ուզածը տպած՝ կերպով մը կ'իմացնէին. բայց վերջէն քաղաքայր յրուցելին որ 1812ին սահմանադրութիւնը եւ Բալթիմորի մէջ Սիկիլիայի խորհրդարանին շուտով գումարուելը կուզենք։ Աներ վերջին որոշումն աս է, եւ ասկից ետ չենք կենար, ըսին։ Կիրեւալը որ փառաւ էին, թէ բոլոր Սիկիլիա ալ կ'ապստամբի։ Կուսակալը աս բանին համար Թագաւորէն իշխանութիւն ստանալով՝ Նեապոլիս նաւ մը խրկեց, ու քաղաքացւոց պահանջմունքը անոր առջեւը դրաւ։

Խաղաղութը աս ամէն արկածահերքութիւններն ու խռովութիւնները լսելով, ու տեսնելով որ գրեթէ բոլոր Սիկիլիա ապստամբած է, պորտաւորեցաւ 18ին ու 19ին հրովարտակները հանել, զորոնք որ արդէն լրագիրներնուս մէջ ծանուցած ենք։ Բայց Սիկիլիացիք աս հրովարտակները չընդունեցան, ու աւելի եւս խռովութիւնն ու չխմբութիւնը սաստկացաւ, եւ անդադար երկու կողմանէ արիւն կը թափէր։

Հասմայի լրագիրը աս ապստամբութեան պատմութիւնը աստնի կը շարունակէ։ Յունուարի 26ին Բալթիմորցիք արքեպիսկոպոսական պալատը յարձակեցան, եւ հոն գտնուող Թագաւորական զօրքերուն հետ սաստիկ կռուելէն ետքը՝ պալատը դրաւեցին։ Անկից վերջը Թագաւորական պալատին ալ վրայ յարձակեցան, ու շատ սաստկութեամբ պատերազմելէն ետքը՝ անոր ալ տիրեցին։ Նա միջոցին Մալթէն Տաւլայ ու Բիալ զօրավարը պատերազմի նաւերէն կուլուն պետերուն մէկէն 150 Թագաւորական (ձայնատար) զօրքով դուրս ելան, ու մէկ քանի փողոցներ պարպելէն վերջը ետ դառնալու ատեննին՝ իրենց զօրքերուն երկուքին երեւքը կորսնցուցին։

Բալթիմորցիք Յունուարի 27ին նյեւմոնց պալատն ալ նուաճեցին, եւ կ'ըսուի որ գանձին մէջ 800,000 ստագող* գտած ըլլան։ Աշխէնէն ան պալատին քովի դղեկին վրայ յարձակեցան, որուն պահապանները անանկ քաջութեամբ պաշտպանեցան որ պաշարողներէն 1000 հոգի ջարդուեցան. բայց շատ ժամանակներ կը պատմեն որ պահապանները երկրին ամեն զինուորէն ետքը՝ վերջապէս անձնատուր եղեր են։ Ասկից Նեապոլսի զինուորական հիւանդանոցին մէջ 480 վիրաւորեալ կայ, որոնց ամէնն ալ Բալթիմորէն բերուած են։

Կալաթերացիք ալ Բալթիմորցիներուն օրինակին հետեւելով՝ Հոնաոլցայի Սուարդ բաւած վաշտի (compagnie) մը վրայ դիմեցին ու զէնքերնին կաղապտեցին, նոյնպէս Միրակուսայէն եկող երկու փաշան ալ ետ վռնտեցին։ Մեսսինայի ու Միրակուսայի մէջ ալ ապստամբութիւնը գրգռուած է. վերջապէս բոլոր Սիկիլիայի վրայ կրնանք աս եղածները ճանձել։ Ապստամբներուն պահանջածը 1812ին սահմանադրութիւնն է**։ Խռովութեան ու խաղաղութեան ամէն գալով, Յունուարի 29ին թէ Նեապոլսոյ եւ թէ Սիկիլիայի սահմանադրութիւն առաւ։ Բայց Սիկիլիացիք անով ալ գոհ չըլլալով, թագաւորը Կալաբրիայի ու Բալթիմորի տեղապահանջները կը հրամայէ։ Բալթիմորի մէջ ապստամբութիւնը ծանուցեն։ Կիրեւալը որ աս միջոցի ալ Թագաւորին հաճութեան մը չըլլալով՝ վերջապէս 1812ին սահմանադրութիւնը տալու պարտաւոր է։

— Նեապոլսէն ասդին 3ին գրուած թերթի մը կը ծանուցանէ, որ Բալթիմորի ու Մեսսինայի ամրոցները եղած կռիւներուն մէջ 9 հազարէ աւելի մեռեր։

* Նեապոլսոյ մէկ ստագոն՝ գրէթէ 22 ղուրուշ է։

** Տե՛ս սահմանադրութեան վրայ մեր Դիտակին սկզբունքները։ Հատոր Ա. Երես 371։

է, զոր փոքր զինուորական սասանման ունեցողները միտում թէ պէտք է։ Ինչ ձախող միջամտութեան թէպէտ շատ է. ինչ Սրբազան 150 ձայնի վճռատու գինուոր Հնաչեց է։ — Միւնխէնի բերդէն 400 ձեռնարկ պաշտպանել 7 աւելի քաղաքին վրայ ձգաւեր է։ — Նեապոլսոյ եւ ուրիշ գաւառներուն մէջ խաղաղութիւն է։

ԱՆԳՂԻԱ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ։ Ներսէն Փետրուարի 3ին նիստին Լորտ Ռըսէլը Լորտերու խորհրդարանին մէջ Լորտ Ալիեն կորով ծանուց որ անոր 5ին ապրելումն Հնդկաստանի գաղթականներուն վիճակին վրայ ընելիք առաջարկութիւն մ'ունի։ — Պատգամաւորներուն խորհրդարանին մէջ Պ. Պիլրգէլ առաջարկութիւն մ'ըրաւ Իռլանդայի պատգամաւորներուն ընտրութեան աւելի գաղափար է. եւ Ֆիլիքս համար, որով հետեւ Անգղիացոց մէջ քաղ հայեր Հրաժարականն է։

Նմոյն 7ին սանհանդիպումն խորհրդարանին մէջ Լինդաւայեն միտքերը սաահմանադրութիւն մ'ըրաւ։ որ Թագաւորին կարող ըլլայ Հռոմի արքունեաց հետ դիւանագիտական հաղորդակցութիւն կապ մը հաստատելու, որ աս ամբողջ որ աս խնդիրը աննշխարհագէս ժողովքին առջեւ տարածին ձգուածնի կարդալու է, ու անոր 11ին ալ երկրորդ անգամ։ Մէջոսս քանի մը հոգի սաստիկութեամբ աս առաջարկութեան դէմ ելան, բայց սյսով ամենայնը առաջարկութիւնը նոյն օրը կարդացուեցաւ։

Պատգամաւորներուն խորհրդարանին մէջ Լորտ Փ. Ռոսսէլ առաջարկեց որ Հրեից ազատութեան ու առաջարկութիւնը երկրորդ անգամ կարդացուի, ու աս բանին համար ամէնն անիրէն եղան անբաւ աղերսագիրները ժողովականներուն առջեւ դրաւ։

— Լոյս որ Լոյսդսայի մէջ երկաթէ ճամբաները կը շատնային, միտքին ամենկ կը կարծէին որ ասոնցմէ ետքը ճամբորդները բռնելու ու դրկելու ախրաւթեան շատ դժուար պիտի ըլլայ սրամինչ. առ այսպիսի անորոնական միտքին ալ երկաթի ճամբով կրնան գիրս ոսկեդնամեութեան ճնուռն փախչիլ ասողոչ։ Բայց հիմա որ ելեքտրական հեռագրը գտնուեցաւ, որն որ մեքենայականի դուռն շուտ ասելով չըլլալով է, ինչու որ դժուարին մարդ փախչելու անոր չհասնի, եթ ձամբայ ելլէլուն լուր հոն կը հասնի։ — Հնդցի օրերը երկու գողեր Մանչէսթրին Լոնտոն փախած էին, բայց Լոնտոն հասած ատեննին՝ իրենց փախչելուն լուր առաջինց հոն հասած ըլլալով ոստիկանները արդէն ճամբուն բերանը ելած իրենց գալուստին կը սպասէին ու գերեցին բռնին։ — Այս ելեքտրական հեռագրին բաժանելով ընկերութիւնը աս գործերը վրայ հաշուր նոյներն աւելի կը շատցնեն, ու աւելի ժամանակ կ'ըլլայ։ Կինը շատ աժանայտ է։ Հիմա բանասէր թուր մը Լոնտոնէն մինչեւ Լուեր ինկնայած համար 5 շիլին ու 6 բնեա կը վճարուի. բայց մինչեւ Եդինպուրկ Սկովտիայի մայրաքաղաքը 13 շիլին վճարելու է։

— Աէր Ցուբրոբերդ Պենեին, որն որ Հիւսիսային կողմի գեղապետութեան ետ դարձած էր, Լոնտոն հասաւ։ Կ'ըսուի որ շատ հանգիստ եր բուն գեղապետութեան սերքը աշխատութիւնը կը լրաեն։

— Նո վերջին ատեններն Անգղիացւոց մէջ եղած երեւելի գործերուն մէջն ալ Լոնտոնի բարեգործական արքեպիսկոպոսին Օրխոռ Միլտոնի ալքենայն ողջամտութեան պատմածն է, որն որ լրագիրները կը հրատարակեն։

— Սիվերպուլի բուրէն, որ Հիւ-Եօրքէն Ներսէն 28ին դուրս ելած էր, կը տեղեկանայ, որ Գուէյայ Սիննաթանի Թափայիրեանց արեւելեան զէն սպառնալութեան եկեր է։ — Սէր Ճ. Ֆե-մին, որն որ Գորտիկայի Հիւ սահմանում հարբում իրենց կառավարութենէն համար Գորմին վրա գաց եր, ձեռնուածոց եւ կը գառնայ. ինչու որ Գորտիկայացոց կոյրը անոր առաջարկութեան հառաջակցել է, հոնչափ Սէր Փ. Ֆենմոն վրեմական իմալ Հանգիս-Դոնչեն եկած է. ինքն Գորմինացոց ամէնն մեր Հիւսիս միա, Գորմիննէն եկեր է։ Լուրեայ Գորմինացւոց սավրական է, անոր համար ալ շատերը Սէր Ֆեմին կը կարծեն։ որ աս բանը չէ խմիտ, դէմը էր, կ'ըսեն, պահակը որ կայսր հետ ամենա խոյիս։

ՀԵԼՎԵՏԻԱ ԿԱՄ ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ

ԼՈՒՑԵՐՆԱՆՈՒ սարքի Թաւրանը մէջ Ս. Բէանարդի վանքին Արմենավարչութեան փոխին կրկին սպոնքեց։ Տինա Ալպաչարրիւլի լեռնաշղթան...

* Ցարամի է որ Ս. Բենարդի կարգաւորները միշտ սայ վանքին մէջ կենալով՝ ձմեռը ճամբորդ լեռնանցքով անցնելու ժամանակ բնիկ ճամբորդներուն օգնելու համար ասոնք շուներով կը փնտռեն, ու ձիւնին տակը մնացեալները ազատել. ասոր համար ալ անոնց մեծ յարգութիւն ունին։

յրագրէն առնելով՝ անհէ եսքը պատահածները կը գրենք։ Յունուարի 12ին տէրութեան գործակալ մը յիսուն վայր եկաւ, ու ճամբորդներուն հաղորդականներուն համար պէտք հոն գտնուող կրօնաւորներուն խնդրեց, որ իրենց խցերուն մէջ բանտարկուած են։ Տասը օր այսպէս կենալէն ետքը գործակալը դատաժանութեամբ մը եկաւ ու տէրութեան կողմէն հրաման բերաւ, որ անմիջապէս ամէնն ալ վանքէն ելլեն ու վար Մարդինի իջնան։ Նոնք ամէնը միաբան աս անիրաւութեան դէմ բողոքեցին, ու ըսելով որ իրենց կամքը աս իրենց սուրբ պարտաւորութիւնը չեն կրնար թողուլ, նորէն խցերնին քաշուեցան։ Անմիջապէս սատը զինուոր գործակալին հրամանէ եկան խցերնին մտան, կրօնաւորները բռնեցին ու քաշելով քշկրտելով վանքին սանդուղներէն վար իջեցուցին մինչեւ վանքին դուռը։ Նոնք կ'աղաչէին ու կը պաղատէին. բայց ոչ աղաչանքնին եւ ոչ ալ ճամբորդներուն աս խեղճ անասպանին վրայ թափած արցունքը կրցան անոնց գութ փաղան պարձած մարդիկը գութի շարժել։ Ձիւներուն ու սառոյցներուն մէջէն առին գիւղին վար իջեցուցին, ուանոց թող տալու որ վրանին պատսպարելու համար վերարկու մը հագնին։ Նո կրօնաւորներէն մէկը հիւանդ պառկած էր, ան ալ անկողինէն հանեցին. հաղիւ երբ որ վանքին դուռը բերին՝ տեսան որ ասմիջը անկարելի է, ինչու որ զրան այլուած կ'աղաչէր, անոր միայն զիջան, ու մինակ հոն թող տուին։ Նոնք այսպէս ընելով աս անուանի ու երեւելի Ս. Բեռնարդոսի վանքը, որն որ դարերէ ի վեր կը տեւէր. աս է ուստիկ վարձքը, որն որ Հելվետացիները մարդկութեան համար աշխատողներուն կու տան։

— Հելվետացիները կը սպրծեն որ ամէնուն ազատութիւն կու տան, բայց իրենցմէ տարբեր կարծիք ունեցողներուն ձայնը ամէն կերպով խեղդելու կը ջանան, անոր համար բոլոր գոռ կարծիք ունեցողներուն լրագիրները, ժամենքները, կրօնաւորութեան խօսքը, եւ նոյն խօկ եկեղեցւոյ մէջ ազատ քարոզելը խափանել կ'արգելեն։ Աս նախնդիրին մէջ կրօնի ազատութիւն քարոզող բողոքական (ֆրոթեսթան) քահանայ մը տրդրունէն վար առին, ու սպառնացան որ մէյ մ'ալ այնպէս բան մը խօսելու ըլլայ, կը մեղքնեն։

— Փարոն Գիլլաւմէն Ֆռայսպուրգի գեղապետը իր տէրութեան կողմանէ հրաման ընդունելով, գաշնադրութեան ժողովքին յաջորդութիւն մը տուաւ։ Նոր մէջ խնդրելէն ետքը, որ Ֆռանսայ տէրութիւնը Լոմպարդի, Պավրիայի ու Պրուսիայի Յունուարի 18ին տուած յայտարարութեանը միաբան է ու անոնց պահանջածները կատարել համաձայն կը գտնէ, կը յայտնէ միանգամայն որ վերջի ատենները պատահած խելու՝ նահանգներուն առաջնորդին դէմ ձախ մը ըլլալով, ինչն ալ անկէ եսքը Հելվետիայի չէզոքութիւնը չընդունիր։ ան նանկ որ եթէ անկէ եսքը Հելվետիայի դրացի տէրութիւններէն մէկը իր ներքին օգուտը մտածելով՝ անոր վրայ յարձակելու ըլլայ, Ֆռանսայ տէրութիւնը բան մը ըսելիք չունի, ու դէմ չելլեր*։

— Ըստ Զուլասի Ս. Քաշանդայաբակին Նուիրակին բողոքն ալ, որն որ խոստացած էինք հրատարակել։

«Խորհրդագրական Տէր եւ Տեարք։ Պետ Թ. Ս. Քահանայապետը դաշնաւորութեան գօրքին՝ Լուցեռն, Ուրի, Շուից, Ունդերվալտեն, Ցուկ, Ֆրայպուրգ ու Վալլէս նահանգներուն մէջ մտած ատեննին, անոնցմէ մէկ քանին մէջ գործած անօրէն գործերը, եւ ասպարիզաւ եկեղեցւոյ սուրբ իրաւունքները սաքի տակ առնելնին տեսնելով մեծ ցաւով ու տրտմութեամբ լսեց։ Ս. Հայրը վշտակից սրտիւ կը պատմուի ծանուցանել, որ աս անցքերուն առժամանակեայ կառավարութիւնները կրօնաւոր միաբանութիւնները ու նոյն խօկ կանանց բարեգործական վանքերը ջնջեց, ու հոգեւոր առաջնորդներէն օրինաւոր կերպով դրուած ժողովրդապետները իրենց ժողովրդապետութիւններէն արտաքսել կ'ուզեն, նոյն խօկ իրենց եպիսկոպոսին բողոքներն ալ ականջ չկախելով։ Ս. Հայրը արտասուօքով ուշադրելով կը ծանուցանէ, որ դաշնաւորութեան զօրքը ան աւելի բողոքական ու կիրքին ատենը իրենց ձեռքերուն կամիքը ու հրամանին համաձայն աս նահանգներուն քանի մը եկեղեցիներուն մէջ հայհոյութիւններ ու սրբապղծութիւններ գործելու պատրաստ են։ Սրբազան Քահանայապետը աս վերջին ատեններս դաշնակցութեան մէջ ծագած քաղաքական խնդիրին մէջ խառնուած չէ. բայց աս եկեղեցւոյն դէմը ըլլալիք՝ աստնի անիրաւութեանց իր առաքելութիւն ցուցնելու պարտքն ալ չկրնար մոռնալ։ Անոր համար ինծի յանձնեց որ իր անու-

* Լուր բռնածը սանկին տէրութիւն մը՝ չէզոք տէրութեան երկիրը չկրնար յարձակիլ։ Թէ որ յարձակելու ըլլայ, չէզոքութեան սատարողը բոլոր տէրութիւնները կը միանան, ու յարձակող տէրութեան դէմ կ'ելլեն։ Նամն մի չէզոքութիւն անիկայ տէրութեան երկիրը աս օրէ՝ աս ինքն անմիջական հաճոյքած է։ Բայց սրանս Հելվետիա Հիմա ալ աս իր չէզոքութեանը դիմացը ուժեղած պայմանը, այն ինքն նահանգներուն արտաքսմանը չըլլալով, անոր համար ալ Ֆռանսայ անոր չէզոքութեան պաշտպանութիւն անկէ ետքը չընդունիր։

[illegible]

ՍԱՐԴԻՆԻԱ

... [illegible] ... Թագաւորը Սարդինիացւոց Սահմանադրութիւն (Constitution) տալու է։ — [illegible]

[illegible] ՈՒ ՆՈՐՄԱՆԴԻԱ

[illegible]

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

[illegible]

ՊՐՈՒՍԻԱ ԵՒ ՊՐՈՒՍ

[illegible]

ՍՊԱՆԻԱ

[illegible]

ՀԱՄԱՅՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ

[illegible] 9,500,000 [illegible] 10,500,000 [illegible] 37 [illegible] 31ին [illegible]

[illegible]

[illegible] 10ին [illegible]

ՉԻՆԱՍՏԱՆ

[illegible]

ՕՍՄԱՆԵԱՆ [illegible]

[illegible] 1830ին [illegible] 21ին [illegible]

մագնիսին սլաքը դէպ ի արեւելք կը խոտորէր, իսկ 1831ին աւելի արեւմուտք կը շեղէր։

Հիւսիսայգը գրեթէ միշտ երկնքին դէմ արեւմուտք մասերէն ետքը կ'երեւայ, ցորեկ ատեն տեսնուիլը շատ արտաքոյ կարգի դիպուած մըն է։ Ընդհակառակը 1827ին Սեպտեմբերի 9ին ցորեկ ատեն տասնիկ անցնելէ ետքը տեսնուեցաւ, երկինքն ալ կապուտը ալ որ քաղ էր, որն որ ամէնքը զարմացուց։ Այս երեւոյթին պատճառ գտնելու կողմէր երբեմն ամէնուն քանած բան չէ, իսկ բարեխառն գօտիներուն մէջ աւելի յաճախ, բայց քանի որ բեւեռային շրջանակին մօտենալու ըլլաս, այնչափ աւելի շատ կը տեսնես։ 1726ին Հոկտեմբերի 19ին Իտալիոյ կալի մէջ տեսնուած է. Լապոնիայի մէջ Հիւսիսայգը քիչ մը աւելի յաճախ է, բայց միշտ արտաքոյ կարգի դիտուած երեւոյթ մը կը սեպուի։ Ըն է զարմանալին որ բեւեռական շրջանակէն անդին անցնես նէ, քանի որ բեւեռներուն մօտենալու ըլլաս, կարծես թէ կը սկսի քիչնալ։ Ընդհանրապէս Հիւսիսային Ամերիկա աւելի շատ կը պատահի, քան թէ Եւրոպայի ու Ասիայի մէջ, ինչպէս ալ Ասիոյն ըսած գիտողութիւնները յայտնի կը ցուցնեն։

Բնագէտները շատ աշխատեցան որ Հիւսիսայգին լոյսին ունեցած բարձրութիւնը խմանան. բայց այս բարձրութիւնը չափելու շատ դժուարութիւններ կան։ Ինչու որ ասիկա միայն երեւնալու ատեն կրնայ չափուիլ, երբ որ լուսաւոր աղեղին ամէն մէկ ծայրը որոշ ու յայտնի ըլլայ. բայց անանկ աղեղներ շատ քիչ կը պատահին, ու աւելի զարմանալին ան է որ մէկ տեղէ մը մէկ աղեղ միայն կ'երեւայ, իսկ ուրիշ տեղէ երկու կամ երեք մէկէ մէկ աղեղներ կը տեսնուին։ Եւ որովհետեւ ասոր բարձրութիւնը չափելու համար պէտք է որ երկու տեղէ դիտողութիւն ըլլայ, անոր համար շատ դժուար կ'ըլլայ, ու հաշիւները իրարու համաձայն չեն ելլեր։ Ուր թեւողները որ լուսաւոր աղեղներն ալ համեմատ չեն կենար, միօրինակ երբեմն կամաց երբեմն ալ շուտ շուտ վեր վար կը շարժին կը խաղան։ Ըստ գէթ 1830ին եղեւցած Հիւսիսայգին աղեղին բարձրութիւնը՝ 134 անգղիական մղոն հաշուած է։

Հիւսիսայգին լոյսը լուացեալ լուսնին չափ պայծառութիւն ու լուսաւորութիւն ունի. շատ հեղինակներ անոր փառաւորութիւնն յափշտակութեամբ պայծառութիւնն ալ չափազանցութեամբ ստորագրած են։ Գիտուելու կ'ըսէ որ ընդհանրապէս քառորդ լուսնի լուսոյն չափ լուսաւորութիւն ունի։ Անոր քիչ լոյս ունենալը անկից յայտնի է որ ճառագայթներուն ետեւի կողմի եղած աստղերը կը տեսնուին, չէ թէ միայն առաջին աստիճանի խոշոր ու շատ փայլուններ, հապա նաեւ երկրորդ աստիճանի աստղերն ալ։

Այս գոյներէն ու Արարչին մեծութեան ու կարողութեան ցուցընող երեւոյթին վրայ այսչափ տեղեկութիւն տալով կը շատանանք։ Ուրիշ քանի մը գիտելիք ալ կայ. բայց ասոնք հասկնալու համար բարձր գիտութիւն հարկաւոր է։

ՆՈՐ ԳԻՒՏ
ԼՈՅՍ ՀԻՆՑԼՈՒ ՆՈՐ ՆԻՒԹ

ԼՈՆՏՈՆԻ մանուֆաքտուրին (ֆապրիքն) ներկայ գտնուող արհեստագործներուն (manufacturiste) մէջ պերլինցի մը կայ, որն որ իր նոր գտած հիւթին նիւթոցը մեծ անուն բերաւ։ Այս նիւթին ինչպէս շինուիլը՝ դեռ գիտցող գտնողը միայն գիտէ։ Նիւթը փայլուն, ողորկ, երկայնաթել, խիտ ամենայնով մետաքսէ ալ աւելի փափուկ է, ու լուսոյն դէմ բռնես նէ մետաքսի պէս կու գայ. թէ որ հիւնելու կամ հիւսելու ատենն ալ ասոր վրայ ըլլայ, մետաքսին աղւորութիւնը տալու կրնայ նմանցընել։ Այս գեռ անծանօթ նիւթին անգղիական լիտրը* 3 արծաթ ֆիորին կ'արժէ։ Գտնողը, որուն իր գիւտը ծանուցանելու համար 20,000 ֆրանք ստակին խոստացուած է, զրուցեց որ, կ'ըսեն, աս նիւթը շատ համառակ բանէ մըն է, ու գիւրաւ կը նորոգուի։ Գտնողութիւնը համար փորձեր ալ ըրին, ու ինչպէս որ պէտք է, աղէկ յաջողեցան։

ԵՐԿՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԵՂԷԳ

Մեր բարեխառն կլիմային ամէնուն մէկ մասնկը՝ արեւադարձներուն ասդին եղած Հնդկային եղէգին (bambou) պէս, զանազան բաներու յարմար գործածութեան։ Մեծերը եւ Հնդկիները՝ Հնդկային եղէգէն կերակուր ու կարասիք շինելէն զատ, ցից ալ կը շինեն՝ որոնք թեթեւ են, բայց ծանր փայտէ եղած ցիցերէն աւելի կարծրութիւն ունին։

Դժուարութիւններու մէջ Հնդկային եղէգին հատոր կտորները ջուրը աւելի մաքուր պահելու համար նաւերու մէջ շատ անգամ պէտք սառնարաններու տեղ կը գործածեն, որովհետեւ ուրիշ տակառներուն մէջ երկայն ատեն ջուր պահուի նէ կը հոտի։ Աֆրիկէի մեծ կղզիներուն մէջ եւ Հարաւային Ամերիկայի արեւմտեան եզերքը Հնդկային եղէգը գեղեցիկ անտառ եւ գիմացկուն տուն շինելու մէկ հասարակ նիւթ է. աս նիւթէն շինուած տները կատարեալ ապահովութիւն կու տան, ու որ քարուկիրները երկրաշարժի ատեն կը փլին եւ իրենց փլատակներուն տակը մարդիկները կը ծածկեն։ Կան Հնդկային եղէգի տեսակներ, որոնք ամրութեան կը գործածեն. վասն զի իրենց աշխարհին փշալից թշնամեացը դէմ կը դնեն, նաեւ նետի տեղ ալ կը գործածուին, ու ծայրերնին երկաթէ շինուածի պէս սուր կ'ըլլայ։ Այս կարծր փայտը չիտէ չիտէ կը կտրուի եւ տուփի (ծխախոտ) տեղ պէս շատ բարակ կողով (սեպետ) հիւսելու կը գործածուի, մանաւանդ թէ նոյն իսկ թուղթ ալ կը շինուի։

Շատ անգամ Հնդկային եղէգին մէկ տեսակը 100 ոտք բարձրութիւն եւ բուն մարմինն ալ 19 ոտք թանձրութիւն կ'ունենայ։ Ասոր հաստատուն կտոր բունէն՝ դոյլ (կովա) եւ ուրիշ ամաններ, պզտիկ մնտուկներ եւ այլն, իսկ շատ հաստ բունէն նաւակներ ալ կը շինեն։ Գիւղի բուսած Հնդկային եղէգը ամէնէն ծանօթ տեսակներէն մէկն է, ինչոր Ասիային տաք գիրկը, թէ ցամաք երկրի վրայ եւ թէ կղզիներուն վրայ, շատ յաճախ կը գործածուի։ Անկից մեծկակ ամանիներ կը շինուին. Բուսնիր կտրելէն ետքը կը չորցընեն եւ անկից ամանակ կը շինեն իսկ մեծ բուներէն՝ գերան, պզտիկներէն՝ ցից կը շինեն։ Չկայ նիւթ մը որն որ աս ատոքձանի ամուր եւ միանգամայն թեթեւ ըլլայ։ Ասոր դալար ծիլերը մնացորդ ու ախորժահամ ըլլալուն համար՝ թէ տեղացիները եւ թէ Եւրոպացի ծովերիկ (ֆիւմ ծովակ) պէս բարախի մէջ դնելով կամ ուրիշ կերպով պատրաստելով կ'ուտեն։ Գիւղին պզտիկ Աֆրիկ բուսած տեսակ մ'ալ կայ, որն որ անօթութեան, ծարաւութեան եւ երկրագործութեան համար Հարաւային Ասիոյի մէջ շատ յարգի է, եւ գլխաւորապէս թթուի ու ամպուզի համար կը գործածուի։ Հնդիկները աս տնկուածները՝ արմատի գինի ժողվելու ատեն կը գործածեն, եւ անօթամէկ մէկ արմատներուն գլուխէն մէկտեղ կ'անցնին։ Գարեհալ 2ով բուսած տեսակէն Մինէսոյիք շատ հաստատուն թուղթ, եւ անկից ալ հովանոց կը շինեն, եւ յաճախ իրենց նկարիչները անոնց վրայ բան կը նկարեն։ Փղշա Գիւղին բուսած տեսակը ամբողջութիւններու ու պատուհաններու մէջ կը գործածեն, ու աս տեղերուն յատուկ թուղթ բուսած տեսակին ստակալի փակոցը կը ծածկեն որոնք ատամնաբոյժներուն ու Այիրբուն ոսպը կը մտնեն։ Պիտոն տեսակը՝ Հնդկի գրուցեծները գրչի տեղ կը բանեցնեն։

Հնդկային եղէգին միջակ բարձրութիւն ունեցողներուն դալար ճիւղերը՝ չաքարի պէս քաղցր նիւթ մը ունին, անոր համար ալ խոտակեր անասունները եւ նոյն իսկ մարդիկները խիստ կ'ախորժելով կ'ուտեն։ Գարեհալ Մինէսոցիք անկից զանազան տեսակ բաներ կը շինեն, ասոր ծիլերէն պատկերներ ու ցորեն չորցընելու փոխուծ (եղէգ), պատուհան պաշտելու համար կողով, ասբարդ սանտրելու, ամնոց, կաշ կտրող եւ ասոնց նման բաներ կը շինեն։

ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ
ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՃԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ
(Շարունակութիւն ու վերջ. տես թիւ 5)

2. Իսկ մետաքսագործութիւնը աւելի երեւելի է, ու խոհրդանկ մինչեւ հիմա սրբուած գործատներուն արժանի է. եւ թէպէտ աս ատեններս յառաջուան չափ մեծ զին յառաջ չերթար, բայց տարէն տարի 500,000 ֆիորին (3,500,000 ղրուշի) գործք կը հանէ, որոնք կէս մը նոյն երկրին մէջ կը գործածուին, կէսն ալ դուրս կը խաւրուին։ — Վարձկան քանի մը տարի յառաջ հաստատուած շաքարի զտարանը (raffinerie) շատ աղէկ վիճակի մէջ է։ Այս ճարտարութիւնը կամ հնարագիւտութիւնը Եւրոպայի մէջ խոհրդո Վենետիկին էր, եւ ինքն ալ առջի նիւթը Սրբուէին (Սիցիլիա) կը հանէր։ Միայն թէ աս բանիս վերաբերեալ նորոգութիւնները՝ նաեւ գիւտութիւնները դեռ նորերս Վենետիկ մտան. Այս երկու յիշուած զտարանը երկու շաքարագործ ունին, եւ տարին 1,300,000 քիլոկրամ (գրեթէ 1,235,000 օխայ) շաքար կը հանէ, որուն արժէքը 600,000 ֆիորին (6,600,000 ղրուշի) կը հասնի։ — Այրեսի Վենետիկի ածխագործութիւնը (սապոն շինելը) շատ հոռաջատար էր, բայց հիմա խիստ անկեցած է, ինչու որ սապոն շինողները աս ժամանակին յարմար չպարժեցան եւ նորագիւտ մեքենաներն ու հնարքները չբանեցուցին, միայն երկու գործատեղ (գործատան անկողոց) աս բաները ձանձկցին ու հոյակին, որոնցմէ մէկը մինչեւ Ամերիկա ապրանք կը խաւրէ, եւ ամէն ապրանքնին հոգեւ կը բաւէ։ — Դեղագործներուն (դեղ շինողներուն) պատրաստածները հիմա միայն աս է, որ մակի կ'ըսէ՝ պղղած (մերքիւրի տիւլճէ, Sublimé corrosif), մակի մնուր (précipité), եղած փափուկ մուր (ֆիւրրօ) եւ պինծ ներկ (լէգարամա) կը շինեն. աս վերջինը գլխաւորապար Անգղիա կ'երթայ։

Այխտակազեղն (ֆոսֆորաջ) ալ հիմա քիչ կ'նլէ, ինչու որ Գերմանիայինը աւելի աղէկ ու աժան է. բայց Պ. Պիկազծիս կը ջանայ որ Հնարագիտութեան ու ճիւղն ալ գարնեալ առաջին պայծառութեանը հասցընէ, եւ ամէն տարի 170,000 քիլոկրամ (161,500 օխայ) վեց տեսակ ողիմակագեղ կու տայ, որն որ թէ արժէքին եւ թէ աղէկութեան կողմանէ զրոհ երկիրներու ողիմակագեղին կը մօտենայ։ — Այ եղբերի գործատուն մէջ տարին գրեթէ 150,000 քիլոկրամ գիներիոր (ֆլոր ճորիմը) կը շինուի, որ պինդ մարտ եւ գեղեցիկ տեսակներէն է, եւ մեծ մասը Անգղիա կ'երթայ. բայց քանի մը տարի է որ աս գործատան վիճակն ալ այնչափ աղէկ չէ, վասն զի ՚նէապոլսի ուրութիւնը իր սաՀմանէն դուրս գինեքար (ասկից որ գինեքարը կ'նլէ) հանելը արգելեց, որպէս զի գինեքարը շինելու արուեստը իր երկրին մէջ յառաջանայ։ — Դուսեգգա կոչուած վրայ երեւելի գործատուն մը կայ, ուր որ շատ կաւոյք (չինի) կը շինուի եւ գլխաւորապար Վիէննա ու Հունգարիա կը խրկուի. իսկ հոն դեռ. ասոր գործածութիւնը հազիւ ծանօթ է։ — Վաճառական մը Վենետիկի մէջ շատ մեծաման ոսկեգործներ կային. բայց ասոնց թիւը հիմա 50ի իջած է, որոնք եկեղեցական սպասներ եւ ուրիշ զարդեր կը գործեն. ասոնցմէ աս ազգային ճարտար գործոց աղքատներուն չեն նմաներ, եւ գլխաւոր պատճառն ան է որ Վենետիկի գործածներուն երբեմն սեպհական եղած շքեղութիւնն ու զարդարանքը չունին։ Ի վերայ այսր ամէնայնի պղնձ երկիրներուն մէջ կայ տեղ, ինչպէս Անգղիա, որ Վենետիկի ոսկեղէն շղթաները կը սիրէ, վասն զի ուրիշ կողմեր անանկ սիրուն ու հաստատուն չեն կրնար շինել։ — Ապակի գլխարկը (ֆէս), եւ եւ Նաւատանոց տատոտակ (ֆափըրի) ասէն մի հոսկից շատ կ'նլէր. բայց հիմա ուրիշ տեղեր ասոր յառաջ տանելու համար բոլոր ճիգերը ջանացին եւ շատ գեղեցիկն եւ աւելի աղէկ գործուած կը հանեն. ասկից զատ բան ալ կայ, ինչպէս տասասակը, որ հիմակուան ատենս այնչափ գործածական չէ։ — Չարուէ տարի կրնայ բերել որ 100,000 գիմակ (մասքէ) կը շինուի, որոնց գինը 17,000 ֆիորինի կը հասնի, բայց ասիկա յառաջուանին քովը ոչինչ է։ — Խոզաբարգութիւնը կամ կաշեգործութիւնը այնչափ եւս մնացած չէ։ — Փորշարարի կամ խեցեգարի (չինի ծիպոյ շինելու հողին) գործատուններն եղեւելի յառաջդիմութեան ըրեր վրայ են։

Արեւելի կերակուրներները շատ աւելի առատ ու շահեկան կրնային ըլլալ, որովհետեւ հարկաւոր եղած ցորենը Սեւ ծովի կողմերէն գի բաւելինայ բերուիլ, եւ շինուած ալիւրեղէնները անմիջապէս կը ծախուին։ Հուատերպագ հաջերծառ ատացքը ամէն օր վրայէ վրայ 300 կապիճ ցորեն* կրնայ աղալ, եւ բարակ ալիւր կու տայ։ — Մեծ գովութեան արժանի է Պ. Պօրպօրծ պատրաստելուն ադամանդ (պրլլանթ. brillant) շինելու փայլեցութեանը համար, եւ գուցէ իրեն նմանը բոլոր Իտալիոյն եւ բարդին մէջ չկայ։ — Նաւագործութիւնը ոտքը է որ հին ատեններուն չափ չէ, բայց բաւական ծաղկած է, եւ միօրինակ գետի ու ծովի համար մեծ ու պզտիկ նաւեր եւ շոգենաւեր կը շինուին։ — Տպագրութեան արուեստը խեղճանալ մինչեւ հիմա հոս մեծ սիրով ու բազմութեամբ մշակուած է։ Վենետիկ այնպիսի քաղաքներուն մէկն է, որոնք աս արուեստին մէջ ամէնէն յառաջ մտաւոր եւ աշխուժութիւն մը ցուցուցին։ Եւ նոյն իսկ հիմակուան ժամանակիս համեմատութեամբ ալ ծաղկած ըլլալը Անգղիայինին եւ Գաւասյին տպարանները յայտնի կը ցուցնեն։ — Ականաքրութիւնը շատ գովելի է եւ քիչ ժամանակուան մէջ յառաջացածէն շատ աւելի յառաջ գացած է։

Գիտնոց ժողովքէն յանձնարարութիւն ընդունող ու քննող Վենետիկցիները աս ծանօթութիւնը տալէն ետքը խորհրդին այսպէս կը լմնցընեն. «Մեր տեղեկութիւններէն յայտնի կը տեսնուի որ ճարտարութիւններէն ոմանք իրենց ծիւղերուն

չտարածուելով պզտիկ սահմանի մէջ մնացած են, ոմանք բոլորովին ինկած, ոմանք ալ՝ ինչ յառաջ կային, ոմանք ալ նոր կանգնուեր են։ Նոյն տարապարտութեանը (բարք, բարքակի, մաղաղ֊ ակ բանուորներ չինելու արուեստ, manufacture) մեր երկրին մէջ կատարելապէս հաստատուած չէ, առաջ ուրիշ երկիրներուն մէջ պատահած դժբախ֊ տութիւններէն առաջքը առնուած էինք, բայց անոնց փառաւորած շահերէն ալ զրկուած ենք։ Այսպիսի ճար֊ տարութեանը, հնարագիտութեանը յառաջացընել կ՚ուզուի նէ, պէտք է յոյժ ուշադրութիւն ընել, և միանգամայն մեր փափաքը կը յայտնենք ու կը բաղձանք որ հօս Վիեննայի մէջ արուեստից դպրոց մը դրուի, որպէս զի ամէն մարդ ինչ բանի որ հակում և կարողութիւն ունի՝ երթայ հոն թէ տեսականապէս և թէ գործնա֊ կանապէս սորվի ու վարժի։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԵՐԷՆ ՀԻՆ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ
(Շարունակութիւն․ տես թիւ 6)

2․ ԱՅԲՈՒԲԵՆ գլխաւոր ու ընդհանուր փոփոխու֊ թիւն կրեց Ա֊ երկբարբառը, որն որ ձայնաւորի առջեւ և բառերուն վերջը եղածներէն զատ * ամենուրեք Օ֊ի փոխուեցաւ․ միայն մէկ հատիկ Աւետիք բառը այս փոփոխութենէ ազատ մնաց․ նոյնպէս շատ բառերու մէջ Ու֊ երկբարբառն ալ Իւ֊ի կամ Եւ֊ի փոխուեցաւ․ ինչպէս, յառաջ կը գրուէր Առ, Առօտ, Յաւիտեան, Հաւատ, Աւ֊ գոստ, Աւր, և այլն․ իսկ ետքէններս սկսան գրել, Օր, Օծեալ, Յօժարել, Հօտ, Արօտ, Նոյն։ Ու֊ Աւ֊ին Օ֊ի, ու Եւ֊ին Իւ֊ի ու Եւ֊ի փո֊ խուելը թէպէտ և կանուխ (Ժ․Դ․ — Ժ․Ե․ դարուն) սկսաւ, բայց խիստ միայն շարադրուած գրքե֊ րուն մէջ կը գործածուէր, իսկ հին ձեռագիրներու օրինակուելու ատեն բուն ուղղագրութեամբ կը գրուէր։ Ասոր համար ալ կը տեսնենք որ շատ անգամ մի և նոյն ձեռագրի մէջ բուն օրինա֊ կուածը Աւով ու Եւով գրուած է, իսկ ձեռագրին մէջ յաւելուածները, կամ ուրիշ մաս մը որն որ գրողը իր կողմէն շարադրած է, Օով ու Իւով։

Այս ընդհանուր փոփոխութիւններէն զատ քանի մը փոփոխութիւններ ալ կան, որոնք հին բնագիր լեզուն կատարելապէս մաքրել չկրցին մէջ մնացած էին, բայց գրիչները նոր, նմանեան բնագիր շարադրութեան գրուած գրքերու մէջ ալ խառնեցին, որոնց հին ձեռագիրներուն մէջ անանկ բան չկայ։ Ասոնց գլխաւորներն են կրաւորա֊ կան ու չէզոք բայերուն անկատարը ել գրելու տեղ Իւ գրել, ինչպէս Լուանալ, Խօսիլ եւ այլն, փոխանակ Լուանալ, Խօսել եւ այլն գրելու։ Նոյնպէս կրաւորական անկատար եղանակի գ․ դէմքը ներգործա֊ կանէն զատելու համար Էր վերջաւորել, ինչպէս Միրէր, Կանգնէր եւ այլն, փոխանակ գրելու Միրէր, Կանգնէր և այլն։ Կարճելով սկսան յանախ Խօծ, Խօծ գրել, որ բնագիր ձեռագիրներուն մէջ աւելի Եծ, Եծ գրուած են։ Բայց ասոնք լեզուին մէջ ընդհանրապէս չհաստատուեցան, և քաղ֊ հայկական բլրէ ուղղելով մինչեւ հիմա աւելի երկու, Միրէր, Ատ եւ այլն, կը գրեն։ Թող անոր ուրիշ զանազան փոփոխութիւնները, ինչպէս Ըսի տեղ Ըե, Ասեն եւ այլն գրելու տեղ Ասեն եւ այլն, գրել։

Ուղղագրութեան փոփոխութեանը վրայ խօսելէն ետքը քիչ մ՚ալ նոյն իսկ գրութեան փոփոխու֊ թեան վրայ խօսիլ պատշաճ կը համարինք։

Գրութիւնը երեք գլխաւոր փոփոխութիւն կրեց։ Նախ՝ շատ բառեր որոնք հին ձեռագրաց մէջ ամբողջ կամ բաց կը գրուէին, վերջէն ամէնները սկսան պատուով գրել**։ Պատիւր թէպէտ և շատ հին ձեռագրաց մէջ ալ կայ, բայց միայն Ած, Քս, Յս, Իէղ, Եղմ բառերուն ու անոնց սեռականներուն վրայ։ Բայց Ժ․Ա․ դարէն վերջը գրիչները գրելու դիւրութեան համար սկսան շատ բառեր ամփոփելով կամ միայն մէկ գիր կամ բառին առաջին ու վերջին գիրը եւ կամ առանձին նշան մը գրելով ու վրան պատիւ դնելով՝ ամբողջ բառին տեղը գործածել։ Այս պատուագիրներուն զանազան գրէշ զանազան եղանակաւ ու զանազան նշաններով գրելով՝ կարդալը դժուարին կ՚ըլլայ,

* Հասս նոր ձեռագիրները նաեւ Այնուաւորն յառաջ եւ բառերուն վերջը եղած Ու֊ի ալ Օ֊ի փոխեցին, ու սկսան գրել Հօտամն, Ծաղօտեալ, Խաչօս, Ծաղօտ․ ինչ֊ պէս մէկ ձեռագրի յիշատակարանին մէջ ալ կը գտ֊ նուի Ի֊ Խաչօս (ծերոյ այսր)։ Ասանց ալ հիմա֊ կուանին հանդամանը, Խոստոսը, Փօխօս կը գրենք, փո֊ խանակ Խօսօսը, Փաուլոս գրելու։ Նաեւ մէկ յաւել կ՚երեւայ որ Լեզուին գրութիւնը աղէտներուն ձեռքը մնացած ըլլալով՝ քանի մը տեղ խախտուեցաւ։ Այս՝ թէ որ ուղղագրութեան կէտ մը հիմնական ուղղագրութիւնը հաստատաւոր ուրիշ լաւ փոփոխութիւն ու ուղղու֊ թեան ալ պիտոր երեր։

** Այս տեսակ բառերու վրայ գործածուելուն համար՝ անուանն ալ Պատիւ բառեկալ։

անոր համար ալ այնպէս ընթանելն ու գործածու֊ կան չեղաւ։ Երկրորդ փոփոխութիւնն է բառերը իրարմէ զատ զատ գրելը, որովհետեւ հին ատենը ամէն բառ քովէ քով կը գրէին։ Ասոր սկիզբը Ժ․Գ․ դարուն սկիզբներն եղաւ, և ուրիշ փոփոխու֊ թեան պէս շատ դիւրութեան եղաւ, անոր համար ալ ամենուն ընդունելի եղաւ։ Իսկ երրորդ փո֊ փոխութիւնն է կէտադրութիւնը հաստատելը։ Հին ձեռագրաց կէտադրութիւնը հաստատուն կարգ մը չունի, անոր համար, ամէն մէկուն մէջ կէտադ֊ րութեան նշանները աւելի կամ պակաս, ու տե֊ ղերնին փոխուած են։ Բայց Ժ․Գ․ դարուն մէջ կէտադրութեան ալ կարգ մը դրելով՝ զանազան նշաններ հաստատեցին, որոնք հիմակուան տպագրու֊ թեան կէտադրութեան ալ կը գործածուին, բաց ի մէկ քանիներէն, որոնք այնպէս հարկաւոր չըլլալուն հա֊ մար՝ վերջին ատեններս խափանուեցան, ինչպէս Թաւը, Ստորը, եւ այլն։

Հիմա հին ձեռագրաց ուղղագրութեանն ու գրութեանը վրայ ըստ պատշաճի մը տալու համար օրի֊ նակ մը կը դնենք։

ԻՍՏՂՆԱԿԱՆ — ԲԱՐԻՈՔԵ, ԱՅԼՔ ՆՈՅՆ — ԻՆՈՉ, ԱՅԼՂՄՈՒԱՐՆԱՅՈՒ — ՑԱՆ ԻՋԱՑԴՂՎՈՒՐԴՆ․ — ԽԻՅՁՈՓՀԱՄԱՐ ԶԱԿԻՍԻ — ՍԻՐԶՆՄԱՆԿԼԱՆՆԵՐ — ԿԻՍ ԳԼՆՀՐԻԹ․

ԱՅԼՔԱՍՆԻՆՆԱՅԿՔՆ — ԻՍԿԿՍ ՔՆԱՍՆԻՆՄՈՒԹԵ — ԻՓԱՂԻՓԻՈՒԳԼԱՅՆ ՑԵՐԱՆ — ԱԶԳԻՐՔԱՅԵՆ․ ԵԹԻՒՋԱԽԱ ԿԵՂԵՒԻՍՒ — ԻՐԵԹՂԵՄԳԵԳԼԴԼ — ԱՒՐԳԱԻՒԹՆԻՐԳԼԼՆՑԵՔՕ․

Բուն երկրորդը մութեամբ ըմբռնել։

Ե․ Սբերեալ հիմա գտնուած կամ թէ ըսենք յայտնուած ձեռագիրներուն մէջ շատերը բոլորովին ու նորոգուած են, ուրիշ յայտնի է որ Ժ․Ա․ դարէն ետքը գրուած են։ Իսկ զանուած քիչ երկաթագիր ձեռագիրներն ալ, բաց մէկ մասին մէջէն երկա֊ թագիր, ուսաչի և․ Թ․ դարէն ետքը գրուած են։ Բայց գասցէ մէկը հարցնէ թէ առաջին հինգ դա֊ րերու մէջ բան երկաթագրով գրուած այնչափ ձեռագիրներէն ինչ եղան։ Ասոր ալ կրնայ խորհել որ՝ մէջերը զանազան անդամ յիշուած կամ պատերազմներու ատեն բարբարոսներէն կողոպ֊ տուեցան կամ այրեցան, ինչպէս մեր ազգին պատ֊ մութեանը մէջ տեղ տեղ կը յիշուի։ Մէյ մ՚ալ (կ՚երեւայ թէ) այս տեսակ գրերուն կամարական֊ գաղութներուն համար երկաթագրեն բառեր։ Ասոր յայտնի նշան մըն է այս տեսակ ձեռագրաց գրոց խորհուրդ (թագակէ) տեղ եւ կամ ուրիշ անոր նման աւագոյ գործածուած ըլլալը, զորն որ մեծա֊ չէ։ Այս օրս գրեթէ ամէն նոր ձեռագրաց մէջ զատելով կը տեսնենք։

(Մնացածը ուրիշ անգամ)

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գաղղիական մեծ երկիրը վարձեց գիւղացիներուն մէջ՝ անոր քանդակու․ եկաւ, թէ մէկ ազդ մը ամենէն մեծ գորենի արտերու մէջ մեծ խոզերու մէջ ու շատ մեծերու։ Այս բանը հաճոյ, մեծն գինն ինչ որ է նէ, համարել, եւ կը վճարէ։ Պաշտօնակրութեան ատենի թէ Կոբէն հայեւն ընել առած եմ, ու մէջ մեծ գինը 500 ֆրանք է, կամ ալ շատ մը վճարել, ու ամէն եւքը այս բանս շատ բարձր աննշամ։ Այս բան շատ ամենին անձին ինի, կարելի համախումբ որ մէկ առատունաց զանաւոր գաց֊ ցին կամ ատեն, ու 500 ֆրանք է եր խեղաց բանալ ալ նա կը կենայ զորեան հիմա նորէն եղաւ ու ամէն համանեցաւ։ Այս բանը վրայ կամք շատ փորձանք ու շատ այլ հոնելով, վերջապէս ընտանիքը վրայ քանի մը տարիներուն առ֊ նելէն ետքը, քանի մը տեսան ու կը սերանեալ բին 1000 ֆրանք փոխանակեցին մը բաշեց, ու ցեղերեզուն տալով, հիմա գիտէ՝ ոչ, եւ երթ որ արդէն շարուհան կ՚ըլլայ, իմ կողմանէն անոր առած, ու պարտք անոր ու թէ ինչ առնելով սովրա ստացաւ։

Այս մեծերը Լեմնիգի բաժնին (département) մէջ պտուած մը մեր, որն որ կը պարունակէ 30 — 40 տան (գեղ) գործածութիւն կը պահէր, որոնք որ կը նաւեն մէջ կը պահէր, ու շատ պզտիկ֊ ներ կ՚ըսեն եր հոգով։ Այս պտուղը հիմա այսպէս ամէն կ՚ըսեն հինչեր կը բերեն մէջ զանազան մնաց։ Իւրաքանչիւր այնպէս մեծագոյն որ չէր կրնար ձայնը գրադարանէն ընդունել ու սքանչելեան խոսքեր, անապատ ու մեծամեծ մէջ ատանց օդայեա֊ նեկայ կը մնայն, թէ որ իր սաղերը անօթիու֊

* Երիս դէր մէջ եղած բառերը ձեռագրէն մէջ ասոր է։

թենէ սաստկելով՝ խցին մէջ եղած ամանները տակնուվրայ ընէին ու կոտրտէին։ Ասոնց ձայ֊ նէն գրացիները խառնուած, ու վազեցին դրանը խուցը մտան, և սաղերը անկից հանելով սկսան հիւանդ պառաւին հարկաւոր եղած դարմանները ընել։ Նախկին ու աղքատիկ քրջերը ամէն սնտուկ մէջերը չուալ ի դրան դրին պառաւը առողջա֊ ցընելու համար․ բայց դրամ մը չկար, հիւանդը մեռաւ։ Երկրորդ օրը մեռելը վերցընելու ատեն բոլոր սաղերը դրան առջեւը ժողվուեցան ու սկսան տրտմալի ձայներ արձակել, եւ մեռելին քովէն երթալու կը ջանային։ Երբ որ մեռելը սկսան տանիլ՝ ա֊ պերն ալ սկսան անոր ետեւէն երթալ, թէպէտ և մեռելին հետ գացողները ասոնց զարնելով կ՚ուզէ֊ ին վանել։ Դարձեալ քաղքին մէկ մասը դարձեցան, բայց ի շատ պզտիկներէն՝ որոնք կամաց կամաց սկսան ետ երթալ։ Եկեղեցւոյն մէջ մեռելը պաշտօնը կատարելու ատեն՝ հարկ եղաւ դռները գոցել, որպէս զի սաղերը ներս չմտնեն․ բայց երբ որ մեռելը գուրս հանեցին, երեք ամենէն ծեր սաղերը սկսան նորէն անոր ետեւէն երթալ, ու մինչեւ գերեզ֊ մանատուն՝ որն որ քաղքէն քիչ մը հեռու էր, ա֊ մենեւին խոյս չտուեցան։

ՓԵՍԹ քաղքը մեծիս եւս գեղեցկացած պա֊ տահեցաւ։ Խաղացող մարդուն մէկը սորկի կարո֊ ղութիւն ունենալով՝ (որովհետեւ այսպիսի մար֊ դիկները երբեք բաւական առակ չեն ունենար․) միջնակաձևաւէ (Մելլայէ) մը կը խնդրէ որ իրեն փոխ առակ զանէ։ Սակէս գիտնալով որ այսպիսի մար֊ դիկ հաստատակորէն առած սակերնին չեն վճարեր, միայն այս պայմանով յանձն առաւ խնդիրը կա֊ տարելու, որ փոխ առած սակերնին մէջերնին հառա֊ սար բաժնեն։ Խաղացողը այս պայմանը սիրով յանձն առաւ, ու ասոր և երկրորդ օրը երկուքը մէկտեղ երան փոշխառական (nachts-ին) մը գացին, զորն որ յառաջագոյն միջնակաձևաւը խաղացողին հարուստութեան ու հաւատարմութեան վրայ ա֊ պահովցուցած էր։ Մ[illegible]ուն 3000ական ֆիո֊ րին առաւ ու խաղացողը 6000 ֆիորինի փոխա֊ նակագիր մը ստորագրեց։ Միջնակաձևաւն ալ իրեն եղած առակին՝ անոնք փոխանակագրին տակը գրեց, ու շուտ մը վրան առաջ ցանելով փոշխա֊ ռուին տալու, որն որ ստորագրութիւնները ընթե֊ լով՝ ամէն բան բաւ կարգի գտաւ։ Երբ որ փոխա֊ նակագիրը վճարելու ժամանակին եկաւ, ու խա֊ ղացողը չէր երեւար, փոշխառուն փոխանակագիրը գուրս հանեց, որպէս զի միջնակաձևաւին վճարել տայ․ բայց ինչ մեծ շփոթութեան մէջ ինկաւ, երբ որ տեսաւ որ տակը միայն խաղացողին ստորագրու֊ թիւնը կայ, իսկ միջնակաձևաւին ստորագրութեան եւ ոչ մէկ նշանը կը տեսնուի։ Շատ մը ասոր վրայ մտածելէն ետեւ՝ վերջապէս մտաբերեց որ խա֊ բեբան գրիչ հատուած թանաքի մէջ թաթխելու տեղ՝ ուրիշ մէկ հեղանիւթի մէջ թաթխած էր, որն որ քիչ մը վրան ցանուած աւազին միջնորդու֊ թեամբը յայտնի կը կարդացուէր, բայց չորնալէն վերջը բոլորովին աներեւոյթ եղած էր։

ԼՈՆՏՈՆ տարի անգամ մը Անգղիացւոց՝ որսկաննե֊ րը բառ առ բառ կատարելուն վրայ սրճակ մը տուին․ մանկու մէկը պէս ուրիշ գէպք մ՚ալ կը պատմուի։ Երեւելի ազնուական խանութ մը ուրիշին երկրին մէջէն վայրի անասուն մը որսացած էր։ Երկրին տէրը այս խանութէն դէմ բողոք բրաւ, եւ որովհետեւ իրը ամենեւին առարկելու տակ չէր կինար, անոր համար պէտք էր որ խանութը տաս֊ անիկ պատուհաս քաշէր, որն որ Անգղիայի մէջ այս բա֊ նին վրայ շատ խիստ է։ Բայց դատաւորները գին֊ քը բոլորովին ազատ կացուցին, ինչու որ օրէնքը միայն քաղաքացի համար պատիժ կը սահմանէր, եւ ոչ թէ քաղաքացիներու համար։

—⁂—

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Այս մեր լրագիրը կրնայ առնուիլ Վիեննա, Մխիթա֊ րեանց դրատպարանութեան խանութէն։ — Պէջայրէ, Երդրա֊ գեաց վանքը․ Մխիթարեանց դրատպարանութեան տեսչու֊ թենէն, Փոխրդեայ խանիւ․ Մուսարաշեանց Պ․ Յովհաննէսի տեսչութէ․ Կոստանդնուպոլսոյ, Զալմաճի խանը, Պ․ Աբրա֊ համեանց տեսչութէ։ — Զմիւռնիա, Եսայի Մահտեսի, Մխի֊ թարեանց վանատունը։ — Թիֆլիս ու Ղազան, Ռուսիոյ Մխի֊ թարեանց վանատուններէն։ — Պարսկաստան, ուղղակի կրնայ ամէն կայսերական սուրհանդակներուն (փոստա) ձեռքով գրովիլ թէ Աւստրիոյ կայսրութեան եւ թէ բոլոր Գերմանիոյ մէջ․ — իսկ ուրիշ քաղաքներէն ստորագրութիւն ուղղելը այս տեղերէն մէկուն հետ կրնան թղթակցիլ։

ԼՐԱԳՐԻՍ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

1․ Այս լրագիրը ամէն երեքշաբթի մէջ մը կ՚ելլէ։ Տարեկան գինը կանխիկ (ճեղէ) 10 ֆիորին արծաթ է, վեց ամ֊ սուան՝ կանխիկ $5\frac{1}{2}$ ֆիորին արծաթ։

2․ Լրագրիս մէջ դնելու խաբարեան բան չենք ընդունիր, մանաւանդ երբ որ հաւատարմութեան հողով գրուած ըլլայ, որոն բոլորովին կ՚ուզենք հեռու կենալ։

3․ Հասցեան Նամակը միշտ Կոստանդնուպոլսոյ, Զմիւռնիա թղթեաա, Հասան մեր վրայ է։